

Tomasz Maliszewski

<https://orcid.org/0000-0002-8366-7614>

Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni im. Bohaterów Westerplatte

Hanna Solarczyk-Szwec

<https://orcid.org/0000-0003-4741-4465>

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

Józef Pólturzycki wobec uniwersytetów ludowych. Kilka uwag na kanwie odnowy polskich uniwersytetów ludowych w latach 2016–2022

Józef Pólturzycki in the face of folk high schools.
Notes on the basis of the renewal of Polish folk high schools
in the years 2016–2022

Streszczenie. Autorzy dedykują swój tekst pamięci prof. Józefa Pólturzyckiego, przypominając jego wkład jako autora, redaktora naczelnego „Rocznika Andragogicznego” i inspiratora działań na rzecz przechowania w społecznej (i naukowej) pamięci wiedzy o uniwersytetach ludowych od lat 90. XX do drugiej dekady XXI w., czyli w czasach, gdy placówki te zostały niemal zapomniane. W szkicu poruszono wybrane wątki dotyczące odnowy polskiego ruchu uniwersytetów ludowych, dokonującej się w związku z uruchomieniem Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020–2030 oraz powstaniem przed kilku laty Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych (OSUL). Inspiracją do podjęcia tej problematyki był udział obojga autorów w ogólnopolskim I Festiwalu Uniwersytetów Ludowych w Koszałkowie latem 2022 r.

Słowa kluczowe: uniwersytet ludowy, Józef Pólturzycki (1934–2021), Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych, Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych, Festiwal Uniwersytetów Ludowych

Abstract. The authors dedicate their text to the memory of prof. Józef Półturzycki, recalling his contribution as the author, editor-in-chief of the “Andragogical Yearbook” and the inspirer of activities aimed at preserving the knowledge of folk high schools in the social (and scientific) memory from the 1990s to the second decade of the 21st century, i.e. at the time when these institutions were almost forgotten. The sketch touches on selected threads regarding the renewal of the Polish folk high schools movement on the basis of the Folk High Schools Development Programme for 2020–2030 and the Polish Network of Folk High Schools (OSUL) established several years ago, and was created on the basis of the participation of both authors in the 1st National Festival of Folk High Schools in Koszałkovo in the summer of 2022.

Keywords: folk high school, Józef Półturzycki (1934–2021), Folk High Schools Development Programme for 2020–2030, Polish Network of Folk High Schools, All-Polish Folk High Schools Festival

Szkic ten dedykujemy pamięci Profesora Józefa Półturzyckiego, który wielokrotnie wyrażał zainteresowanie uniwersytetami ludowymi (UL) i ich twórcami zarówno w swoich publikacjach, jak i w rozmowach z autorką i autorem niniejszego tekstu. Widział bowiem w ideach przyświecających tym placówkom, ich koncepcjach programowo-organizacyjno-metodycznych oraz możliwościach społecznego oddziaływania w środowiskach wiejskich i małomiasteczkowych wielki potencjał edukacyjny i wychowawczy.

Uniwersytet ludowy stał się placówką, w której główną wartością i naczelnym zadaniem było wychowanie, wzajemne oddziaływanie, wyzwalanie wartości, a nie realizowanie ściśle określonego programu kształcenia przeniesionego ze szkoły młodzieżowej (Półturzycki 1999, s. 167).

Jeszcze w sierpniu 2021 r. środowisko polskich uniwersytetów ludowych, mając we wdzięcznej pamięci Jego wielokrotnie wyrażany – i w publikacjach, i w innych działaniach – stosunek do „UL-owskiej sprawy”, podjęło próbę zaproszenia Profesora do honorowego udziału w Komitecie Naukowym międzynarodowej konferencji, która miała uczcić jubileusz stulecia

uniwersytetów ludowych w niepodległej Polsce*. Nie zdążyliśmy... Telefonu już samodzielnie nie odebrał... Dwa dni później, 25 sierpnia 2021 r., zmarł.

Wprowadzenie

Uniwersytety ludowe w niepodległej Polsce mają już ponadstuletnią tradycję. Pierwszy z nich powstał jesienią 1921 r. w Wielkopolsce, dając początek katolickiemu nurtowi tych placówek w naszym kraju. Drugi, poprowadzony w pierwszym okresie swej działalności przez inż. Ignacego Solarza, w 1924 r. w małopolskich Szybach. Od niego właśnie rozpoczęła się historia świeckiego nurtu w łonie polskich UL-ów (Półturzycki 1999, s. 166). Z kolei początków samej recepcji idei tej skandynawskiej innowacji andragogicznej na ziemiach polskich można się doszukać dużo wcześniej – już w końcu lat 60. XIX stulecia, a pierwszych prób jej implementacji do praktyki oświatowej przez różne środowiska – na wiele lat przed wybuchem I wojny światowej (Maliszewski 2021b, *passim*; Pilch 2007, s. 1019–1032).

Są to trudne do prowadzenia placówki, wymagają solidnej wiedzy i właściwej postawy od nauczyciela [...], toteż było ich w naszej tradycji niezbyt wiele, podobnie zresztą jak w innych krajach z wyjątkiem Skandynawii, gdzie systematycznie zwiększała się ich liczba (Półturzycki 1999, s. 167).

Różne były losy UL-owskiej idei w kolejnych dziesięcioleciach działalności uniwersytetów ludowych w Polsce. Mimo że nigdy tak naprawdę nie stały się one placówkami edukacji dorosłych na wsi o charakterze masowym, bywały okresy, kiedy dawało się dostrzec wzrost ich znaczenia, związany (w dużej mierze) ze wzrostem ich liczebności oraz (najczęściej) próbami konsolidacji ruchu polskich UL-ów jako całości. Z taką sytuacją mieliśmy niewątpliwie do czynienia w II Rzeczypospolitej w drugiej połowie lat 30.

* Konferencję zorganizowano w Mierzynie i Szczecinie w dniach 4–5 października 2021 r., czyli dokładnie w setną rocznicę uruchomienia przez ks. Antoniego Ludwiczaka pierwszego kursu Uniwersytetu Ludowego w Dalkach k. Gniezna. Jej współorganizatorami były następujące podmioty: Zachodniopomorski Uniwersytet Ludowy w Mierzynie, Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych oraz dwa środowiska akademickie – Wydział Nauk Humanistycznych i Społecznych Akademii Marynarki Wojennej w Gdyni i Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Szczecińskiego, w którego wnętrzach przeprowadzono obrady (por. Bzymek 2021, s. 135–138).

XX w., kiedy działało ponad 20 internatowych uniwersytetów ludowych i trwały prace nad uruchomieniem przynajmniej kilku kolejnych, które przerwał wybuch wojny. Nadzieje na znaczący rozwój sieci UL-ów przyniosły też lata 1945–1948, kiedy zaczęto wcielać w życie ideę „uniwersytetu ludowego w każdym powiecie” i udało się uruchomić kilkadziesiąt placówek tego typu, zanim uznano je za nieprzydatny w nowej rzeczywistości społecznej relikw przeszłości, czy koniec lat 80. XX w., u schyłku PRL-u, gdy liczba UL-ów wzrosła do kilkunastu (Byczkowski, Maliszewski, Przybylska 2003, *passim*).

Bywały też okresy regresu w ich działaniach. Z największym z nich mieliśmy do czynienia w latach 1948–1956, choć i w kolejnych trzech dziesięcioleciach sytuacja uniwersytetów ludowych w Polsce poprawiła się jedynie nieznacznie. Stopniowy upadek polskich uniwersytetów ludowych następował także w pierwszym ćwierćwieczu III RP, kiedy to jedną po drugiej zamknięto dziesięć takich placówek, a nowe inicjatywy – zarówno świeckie, jak i kościelne – z wyjątkiem jednej (Ekologicznego Uniwersytetu Ludowego w Grzybowie) okazywały się nietrwałe. W 2016 roku, nie licząc działań podejmowanych przez Towarzystwo Uniwersytetów Ludowych, funkcjonowały więc w Polsce jedynie cztery placówki (Maliszewski 2021a, s. 183–196). Niespodziewanie zaczęła się wówczas odnowa ruchu UL-owskiego w Polsce.

Profesor Józef Pólturzycki a uniwersytety ludowe w III Rzeczypospolitej

Naturalny wydaje się przykład Niemiec, Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych i Holandii, by organizować uniwersytety ludowe nowoczesne i sprofilowane zgodnie z potrzebami towarzystw społeczno-oświatowych, związków twórczych, organizacji kulturalnych, ruchu ludowego oraz bogatego w naszym kraju folkloru. Niekiedy mogłyby to być także formy specjalistycznej edukacji profesjonalnej (Pólturzycki 1999, s. 172–173).

W czasach regresu ruchu uniwersytetów ludowych w Polsce Profesor podtrzymywał zainteresowanie własne tego typu instytucjami, zachęcał innych do eksploracji tej problematyki, a także szeroko udostępniał łamy „Rocznika Andragogicznego”, by na niwie naukowej tworzyć warunki do odnowy tego ruchu w naszym kraju.

Zainteresowanie Profesora uniwersytetami ludowymi wyrażone w publikacjach było pokłosiem wizyty studyjnej w Szwecji w początkach lat 80. XX w., a jej bezpośrednim skutkiem był cykl publikacji na temat oświaty dorosłych w tym kraju (1983, 1984) oraz niesłabnące zainteresowanie tego typu placówkami przez kolejne lata.

W publikacji *Edukacja dorosłych za granicą* (1998) Profesor poszerzył swoje zainteresowania uniwersytetami ludowymi w innych krajach: Norwegii, Finlandii, USA, Afryce, lokując je w kontekście edukacji ustawicznej i eksponując ich funkcje w rozwoju nowych form edukacji dorosłych, czemu dał wyraz m.in. podczas znaczącej dla odrodzenia ruchu uniwersytetów ludowych w Polsce konferencji „Polskie uniwersytety ludowe – zmierzch idei czy nowe wyzwanie?”, gdzie przedstawił referat „Formalna edukacja dorosłych a uniwersytety ludowe” (1999). W analizach form organizacyjnych, programów, uczestników uniwersytetów ludowych za granicą szukał Profesor inspiracji dla odbudowy i rozwoju polskich uniwersytetów ludowych.

W 2009 r. wrócił do problematyki uniwersytetów ludowych w monografii *Edukacja w Szwecji*, a w kolejnym roku w szkicu nt. przemian uniwersytetu ludowego w edukacji ustawicznej (Pólturzycki 2010). W tym samym czasie zwięździł swój dorobek z zakresu andragogiki porównawczej dwutomową publikacją pod wspólną redakcją z Anną Frąckowiak *Edukacja dorosłych w wybranych krajach* (2010), w której sam kilkakrotnie odnosił się do uniwersytetów ludowych, a także zachęcał innych autorów do zgłębienia tej problematyki, tak by naukowe poczynania i dowody inspirowały władze oświatowe oraz działaczy do rozwijania ruchu uniwersytetów ludowych w III Rzeczypospolitej.

Profesor Józef Pólturzycki krzewił zainteresowanie uniwersytetami ludowymi wśród swoich współpracowników, a także wśród studentów. To w dużej mierze z jego inspiracji od połowy lat 90. XX w. na uniwersytety ludowe wyruszyli doktoranci z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, często zabierając ze sobą grupy studentek i studentów tamtejszej pedagogiki*. Samą UL-owską ideę Profesor starał się rozpropagować również wśród młodego pokolenia polskich andragogów, przywołując ją wielokrotnie w czasie własnych zajęć w Szkole Młodych Andragogów, odbywających

* Por. np. Solarczyk 1997/1998, s. 244–247; Kławsuic, Pogorzelska 2005, s. 165–174. Szczególną popularnością cieszyły się wizyty studyjne w istniejącej wówczas filii Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego w Starbieniu (por np. Kwiatkowska 1997/1998, s. 286–288; Kujawska 2001, s. 236–238; Szymkiewicz, Szymkiewicz 2005, s. 185–189).

się regularnie między 1999 a 2015 r., inspirując zorganizowanie dla nich warsztatów w jednym z nielicznych już wówczas w kraju uniwersytetów ludowych w początkach XXI w.* Miał też udział w przygotowaniu koncepcji uniwersytetu ludowego w Teremiskach**.

Jako wieloletni redaktor naczelny „Rocznika Andragogicznego” Profesor regularnie, od samego początku istnienia tego periodyku Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego, zapraszał na jego łamy autorki i autorów piszących o uniwersytetach ludowych***. To dzięki jego życzliwości na łamach „Rocznika” opublikowane zostały również przed laty materiały z jednej z najważniejszych konferencji poświęconych UL-om odbytych w Polsce w latach 90. ubiegłego stulecia (nikt inny nie był wówczas zainteresowany ich wydaniem drukiem)****.

Nie sposób tu wymienić wszystkich drobniejszych tekstów, dotyczących uniwersytetów ludowych, które na przestrzeni bez mała dwóch dekad kierowania przez Profesora „Rocznikiem Andragogicznym” (1994–2012) pojawiły się w działach czasopisma poświęconych aktualiom, sprawozdaniom lub zaproszeniom czy w dziale recenzji. Odnotujmy jedynie, że były ich dziesiątki.

Można więc przyjąć, że także kierowany przez prof. Józefa Półturzyckiego periodyk odegrał ważną rolę w zachowaniu w społecznej pamięci wiedzy o możliwościach, jakie dają poszczególnym społecznościom lokalnym zarówno same UL-e, jak i inne placówki edukacyjno-wychowawcze wzorujące się w swojej działalności na wypracowanych tam założeniach metodycznych. Z perspektywy czasu można uznać, że również wysiłek Profesora włożony w promowanie idei uniwersytetów ludowych, szukanie dla nich rozwojowych inspiracji za granicą przyniósł rezultaty.

* Por. Maliszewski 2000, s. 318–320; Skalska, Kamper 2001, s. 233–235.

** Działał on pod nazwą Uniwersytet Powszechny im. Jana Józefa Lipskiego; okazał się jednak inicjatywą nietrwałą.

*** Por. np. Turos 1994, s. 17–180; Krzystek 1997/1998, s. 208–211; Rosalska 2010, s. 296–298; Maliszewski 2011, s. 217–225.

**** Rozdział pt. „Materiały z konferencji »Polskie uniwersytety ludowe – zmierzch idei czy nowe wyzwanie«” pod red. T. Maliszewskiego – z referatami i głosami w dyskusji m.in. prof. Wiesława Ciczковского, Bronisława Gołębiowskiego, Piotra Kowalika, samego Józefa Półturzyckiego, Jana Szczepańskiego i Marii Wieruszewskiej, kilkorga przedstawicieli uniwersytetów ludowych oraz obojga autorów niniejszego szkicu – został opublikowany jako część trzecia „Rocznika Andragogicznego” z 1999 r. (s. 142–207).

Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych

Nie bez znaczenia jest [...] tworzenie towarzystw uniwersytetu ludowego. [...] Takie szerokie [ws]parcie wzmacnia działalność konkretnych placówek oraz rozwija zgodnie z celami i ideami współczesnej edukacji dorosłych (Półturzycki 1998, s. 294).

Wielokrotnie podejmowane w III Rzeczypospolitej próby wyłonienia wspólnej reprezentacji uniwersytetów ludowych przez długi czas nie przynosiły rezultatów (por. np. Solarczyk 1999, s. 205). Dopiero 15 marca 2016 r. w siedzibie Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego w Wieżycy, gdzie przy okazji odbytej dzień wcześniej w Europejskim Centrum Solidarności w Gdańsku konferencji dotyczącej przyszłości uniwersytetów ludowych w Polsce spotkali się przedstawiciele kilku istniejących wówczas placówek, utworzono Ogólnopolską Sieć Uniwersytetów Ludowych (OSUL). Początkowo miała ona charakter nieformalny. Kolejne spotkania na Uniwersytecie Ludowym w Radawnicy i Ekologicznym Uniwersytecie Ludowym w Grzybowie pozwoliły na sformalizowanie działalności OSUL i sądowną rejestrację, którą uzyskano 7 marca 2018 r.

Formalnie Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych jest federacją – związkiem stowarzyszeń i fundacji związanych z działalnością uniwersytetów ludowych. Jej siedziba mieści się obecnie w Radawnicy, gdzie działa najstarszy z istniejących współcześnie w Polsce internatowych uniwersytetów ludowych. Prezesem Zarządu OSUL jest mgr Jakub Mincewicz (Radawnica), a jego członkami mgr Angelika Felska (Zachodniopomorski UL w Mierzynie) i mgr Mariusz Mówka (Wieżycy) (Maliszewski 2021a, s. 208–209). Członkiem federacji może zostać stowarzyszenie, fundacja lub inny podmiot pracujący w formule Uniwersytetu Ludowego, który przedstawi: uchwałę o chęci przystąpienia do OSUL, statut, rekomendacje od dwóch członków. W okresie od 1 stycznia 2021 do końca czerwca 2022 r. liczba instytucjonalnych członków Sieci podwoiła się i w dniach I Festiwalu Uniwersytetów Ludowych należało do niej 14 podmiotów (OSUL 2022).

Mottem federacji stało się hasło „Uniwersytet Ludowy – szkoła dla życia”, co w czytelny sposób nawiązuje do XIX-wiecznej filozofii edukacji Mikołaja Grundtviga, która dała początek skandynawskim wyższym szkołom ludowym, stanowiącym pierwowzór polskich UL-ów (Byczkowski, Maliszewski, Przybylska 2003).

Jak wskazują sami członkowie: „Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych została powołana w celu rozwijania ruchu uniwersytetów ludowych w Polsce oraz wspierania rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Ponadto reprezentuje ona swoich członków na forum ogólnopolskim [...] dbając o ich wspólne dobro” (OSUL 2022). Wydaje się, że zadania wskazane w przywołanym cytacie OSUL wypełnia od kilku lat konsekwentnie i w dużej mierze skutecznie. Dzięki wspólnej reprezentacji środowisko polskich uniwersytetów ludowych zaczęło być lepiej „słyszane” przez kręgi rządowe i parlamentarne oraz samorządy. Zaowocowało to podjęciem wielu inicjatyw na rzecz wsparcia poszczególnych UL-owskich inicjatyw, a po kilku latach zabiegów – przygotowaniem narodowego Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych, który został uruchomiony jesienią 2020 r.

Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020–2030

Nie bez znaczenia jest także ujmowanie zasad i podstaw pracy tych placówek w ustawie o oświacie dorosłych, wspieranie ich przez państwo oraz liczne organizacje [...], w których powszechnie uczestniczą oświatowcy, ludzie nauki, kultury, polityki oraz uczestnicy i absolwenci (Pólturzycki 1998, s. 294).

Wskazane w rozpoczynającym ten wątek cytacie sprzed ćwierćwiecza postulaty zgłoszone przez prof. Pólturzyckiego zaczęły być częściowo realizowane dopiero w ostatnich dwóch latach, kiedy działalność uniwersytetów ludowych uzyskała wsparcie ze środków publicznych przeznaczonych na realizację Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych (PWRUL). To zaś spowodowało dużo większe zainteresowanie innych podmiotów organizacyjnych koncepcjami programowo-organizacyjno-metodycznymi polskich UL-ów. Czy postulat zgłoszony przez Profesora jeszcze w końcu lat 90. ubiegłego stulecia, by „ująć zasady i podstawy pracy” uniwersytetów ludowych w ramach odrębnej ustawy regulującej kwestie edukacji dorosłych, zostanie zrealizowany? Trudno dziś wyrokować. Warto jednak pamiętać, że przed kilku laty trudno byłoby również uwierzyć we wsparcie UL-ów środkami wyodrębnionymi w dedykowanym właśnie im Programie.

Jak odnotowano na stronie Narodowego Instytutu Wolności jako instytucji zarządzającej Programem:

Jest to pierwszy w Polsce program, którego głównym celem jest rozwój edukacji dorosłych w formie grundtvigiańskich uniwersytetów ludowych. Wsparcie finansowe w ramach programu obejmuje 4 priorytety:

Priorytet 1 – Wsparcie infrastrukturalne i programowe działających uniwersytetów ludowych, prowadzących kursy stacjonarne z wykorzystaniem bazy internatowej lub kursy niestacjonarne.

Środki pochodzące z programu posłużą rozwojowi organizacji pozarządowych oraz efektywniejszej realizacji ich działalności statutowej, m.in. poprzez podnoszenie umiejętności i kwalifikacji osób prowadzących zajęcia, zakup sprzętu i wyposażenia oraz podnoszenie standardów zarządzania.

Priorytet 2 – Wsparcie tworzenia nowych oraz reaktywacji wcześniej istniejących uniwersytetów ludowych.

Dotacje otrzymują organizacje obywatelskie, planujące uruchomić nową placówkę, prowadzące działalność oświatową i wychowawczą w myśl zasad metodologii grundtvigiańskiej, oraz organizacje, które zamierzają reaktywować działalność wcześniej istniejącego uniwersytetu ludowego.

Priorytet 3 – Wsparcie sieci i porozumień uniwersytetów ludowych oraz upowszechnianie edukacji grundtvigiańskiej.

Wsparcie dedykowane jest sieciom i federacjom organizacji obywatelskich działającym w formule uniwersytetów ludowych.

Priorytet 4 – Wsparcie rozwoju edukacji obywatelskiej i zachowania dziedzictwa w środowiskach lokalnych.

Dotacje są udzielane lokalnym partnerstwom z udziałem uniwersytetów ludowych, zainteresowanym tworzeniem i rozwojem oferty w zakresie edukacji obywatelskiej (NIW 2022).

Jak wskazuje Narodowy Instytut Wolności, Program został zaplanowany w perspektywie długofalowej na lata 2020–2030. Na jego realizację przeznaczono łącznie 100 mln zł – po ok. 9 mln zł rocznie. PWRUL cieszy się dużym zainteresowaniem. W jego ramach w 2020 r. wnioski o dotację złożyło aż 213 różnych podmiotów, w 2021 r. – 123. Po ich ocenie formalnej i merytorycznej wsparcie otrzymało odpowiednio 28 organizacji wnioskujących w roku 2020 i kolejnych 16 w roku 2021 (NIW 2022).

Zgodnie z Priorytetem 3 w 2020 r. dotację na swoje działania otrzymała również Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych. W jej ramach

podjęto zarówno szereg działań wzmacniających od strony instytucjonalnej i programowo-metodycznej samą Sieć i skupione w niej podmioty, jak i przedsięwzięcia mające na celu szersze rozpropagowanie w społeczeństwie idei i koncepcji pracy edukacyjno-wychowawczej uniwersytetów ludowych. Jednym z nich był ogólnopolski festiwal tych placówek. Zadanie koordynacji tych działań w ramach OSUL powierzono Kaszubskiemu Uniwersytetowi Ludowemu w Wieżycy k. Kościerzyny (OSUL 2022).

I Festiwal Uniwersytetów Ludowych

[Uniwersytety ludowe] są to placówki silnie związane ze współczesnym życiem, jego potrzebami i osiągnięciami. Wprowadzają i wykorzystują nowoczesną technikę, zwłaszcza film, telewizję, komputery w procesie organizacji i kształcenia. Łączą się z terenem owej działalności w formie kursów wieczorowych, zajęć sobotnio-niedzielnich, form doraźnych, wykładów okolicznościowych, wystaw, spotkań, dyskusji, a nawet organizują turystyczne wyprawy połączone z programem zajęć [...] (Półturzycki 1998, s. 293).

W dniach 28–29 lipca 2022 r. w Koszałkowie na Kaszubach odbył się I Festiwal Uniwersytetów Ludowych zorganizowany przez Ogólnopolską Sieć Uniwersytetów Ludowych oraz Kaszubski Uniwersytet Ludowy. Było to pierwsze tego typu wydarzenie w Polsce, podczas którego uniwersytety ludowe z całego kraju miały możliwość zaprezentowania swojej działalności w jednym miejscu. W otwarciu Festiwalu uczestniczył Wojciech Kaczmarczyk, dyrektor Narodowego Instytutu Wolności – instytucji zarządzającej Programem Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych i finansującej opisywane wydarzenie. Ideą przewodnią Festiwalu było łączenie edukacji z działaniami artystycznymi i rękodzielniczymi, co jest cechą charakterystyczną dla działań prowadzonych na uniwersytetach ludowych.

W strefie muzycznej na dużej scenie odbywały się każdego dnia od godz. 16 do późnego wieczora koncerty zespołów, które prezentowały repertuar od pieśni tradycyjnych i ludowych (Duet pieśni tradycyjnych z Lubuskiego Uniwersytetu Ludowego, Begebenheit – potańce korowodowe, Chór Błękitny Krajny związany z Uniwersytetem Ludowym w Radawnicy, Michalove, Drëszë), przez muzykę klezmerską (Orkiestra Klezmerska Teatru Sejneńskiego, której koncepcja powstała przed laty w filii Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego w Starbieninie), muzykę rozrywkową

i jazz-band (Orkiestra Rambo Band), po mocne brzmienia rockowej muzyki i śpiewu (The Miond Seekres), aby dosłownie wybrzmiała myśl przewodnia festiwalu, którego właściwym celem była popularyzacja idei i działalności współczesnych uniwersytetów ludowych.

W namiocie „Ulowisko” Uniwersytet Ludowy z Radawnicy, Kaszubski Uniwersytet Ludowy, Ekologiczny Uniwersytet Ludowy z Grzybowa, Uniwersytet Ludowy Rzemiosła Artystycznego z Woli Sękowej, Leśny Uniwersytet Ludowy ze Złotowa, Lubuski Uniwersytet Ludowy, Uniwersytet Ludowy z Adamowa i Zachodniopomorski Uniwersytet Ludowy przez cały czas trwania Festiwalu proponowały dorosłym i dzieciom udział w licznych warsztatach rękodzielniczych i edukacyjnych (m.in. haftu kaszubskiego, zakładania ogrodów w słoiku, malowania na tkaninach, tworzenia figur gipsowych, wyrobu biżuterii koralikowej, wyplatania ze słomy i wikliny, makramy, wiedzy o ekologii).

W strefie chillout odbywały się równolegle pokazy filmów i debaty z udziałem zaproszonych gości, m.in. z twórcami filmu *Historie tej ziemi*, prezesem Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego Łukaszem Grzędzickim, badaczem kaszubskich ludowych pieśni weselnych Sławomirem Bronkiem.

W czasie Festiwalu działało również stoisko promocyjne Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych, na którym udostępniono materiały promocyjne i wydawnictwa książkowe przygotowane zarówno przez Sieć, jak i poszczególne uniwersytety ludowe. Organizatorzy zadbali nie tylko o strawę dla ducha, ale także dla ciała, udostępniając strefę gastronomiczną z lokalnymi przysmakami.

Przy okazji Festiwalu odbyło się w siedzibie Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego w Wieżycy* spotkanie przedstawicieli UL-ów tworzących Ogólnopolską Sieć Uniwersytetów Ludowych, podczas którego omówiono i podsumowano ostatnie działania, m.in. konferencję „Uniwersytety ludowe wobec wyzwań współczesności” w Sejmie RP, która odbyła się 10 czerwca 2022 r. w sali im. Jacka Kuronia pod honorowym patronatem Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej Elżbiety Witek. Omówiono także dotychczasowe publikacje przygotowane w ramach serii „Metoda Uniwersytetów Ludowych” (recenzja w niniejszym tomie „Rocznika Andragogicznego”)

* Na marginesie głównego wątku rozważań dodajmy, że podczas Festiwalu zainaugurowano obchody 40-lecia Kaszubskiego Uniwersytetu Ludowego, kierując w stronę jego założyciela i wieloletniego dyrektora Marka Byczkowskiego oraz aktualnego prezesa Zarządu Fundacji Kaszubski Uniwersytet Ludowy Mariusza Mówki słowa uznania i życzenia dalszych sukcesów.

oraz dyskutowano wydanie kolejnego tomu, dzielono się doświadczeniami z realizacji Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych.

I Festiwal Uniwersytetów Ludowych odbił się echem w regionalnych mediach, pozostawił ślady na stronach internetowych organizatorów, ale przede wszystkim był wzbogacającym doświadczeniem dla jego uczestników, spośród których wielu miało pierwszy raz kontakt z tego typu instytucjami. Wierzimy, że ta inicjatywa będzie kontynuowana w kolejnych latach, aby dalej szerzyć ideę uniwersytetów ludowych i wsłuchiwać się w potrzeby nowych pokoleń.

Podsumowanie

Jakże donośnie i aktualnie brzmią wspólnie w kontekście odnowy polskiego ruchu uniwersytetów ludowych, którą zauważamy w ostatnich latach, uwagi sformułowane przez prof. Józefa Pólturzyckiego w podsumowaniu jego referatu przygotowanego na konferencję „Uniwersytety ludowe – zmierzch idei czy nowe wyzwanie” (Starbienino, 9–12 października 1997 r.). Pisał on wówczas:

1. Przemiany te rozpowszechniły i rozwinęły pracę uniwersytetów ludowych.
2. Rozszerzył się także krąg uczestników i [obecnie] uczestniczą w pracy uniwersytetu ludowego także inne grupy społeczne i zawodowe.
3. Zmienił się także profil programowy i istnieją możliwości dalszego rozwoju w programowaniu treści kształcenia.
4. Jedno wszakże pozostaje trwałe w pracy uniwersytetu ludowego – to służenie uczestnikowi w jego dalszym rozwoju, pomoc w doskonaleniu siebie i współpracy z innymi, akcentowanie wartości wychowawczych, moralnych, narodowych czy regionalnych.
5. Odbywa się to w dobie telekomunikacji i komputeryzacji, w epoce [...] eksplozji kultury masowej i rozrywki.
6. Organizatorzy działań oświatowych uwzględniają te przemiany i znajdują coraz szersze możliwości pracy uniwersytetów ludowych (Pólturzycki 1999, s. 169–170).

Dzisiaj, po latach i my, podsumowując niniejszy szkic poświęcony odnowie polskich uniwersytetów ludowych, dokonującej się w wyniku uruchomienia Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych (2020) i powołania do życia Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych (2016),

moglibyśmy sformułować podobne wnioski. Utwierdziły nas w nich także rozmowy i obserwacje poczynione latem 2022 r. podczas ogólnopolskiego I Festiwalu Uniwersytetów Ludowych na Kaszubach, w którym uczestniczyliśmy.

Na zakończenie warto przytoczyć jeszcze jedną dalekowzroczną uwagę Profesora, odnoszącą się do metodyki pracy współczesnych uniwersytetów ludowych:

Instytucje te musiałyby stać się [...] placówkami nowoczesnej edukacji, o możliwościach multimedialnych, z wykorzystaniem technik komputerowych, a zwłaszcza z dostępem do internetu. Jako cenne przykłady tradycji mogą w nich występować doraźnie dawne formy oświatowe i techniki facylitacyjne, ale nie można się do nich całkowicie ograniczyć, gdyż to sprawdza współczesną placówkę do roli skansenu edukacyjnego, który godny jest zwiedzania, ale zupełnie nieprzydatny do samodzielnego oświatowego działania (Pólturzycki 1999, s. 173).

Bibliografia

- Byczkowski M., Maliszewski T., Przybylska E. (red.) (2003), *Uniwersytet Ludowy – szkoła dla życia*, Wieżycza.
- Bzymek A. (2021), *Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji pt. 100 lat uniwersytetów ludowych w wolnej Polsce (1921–2021), 4–5 października 2021 r., Międzyrzyn–Szczecin*, „Edukacja Dorosłych”, nr 2(85), s. 135–138.
- Frąckowiak A., Pólturzycki J. (red.) (2010), *Edukacja dorosłych w wybranych krajach Europy*, t. 1, *Edukacja dorosłych w wybranych krajach pozaeuropejskich*, t. 2, Warszawa.
- Kławsuń A., Pogorzelska D. (2005), *Edukacja dorosłych sposobem przeciwdziałania marginalizacji i wykluczeniu społecznemu, Kaszubski Uniwersytet Ludowy (30.11–1.12.2005)*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 12, s. 165–174.
- Krzystek E. (1997/1998), *Zofia Solarzowa (1902–1988)*, „Rocznik Andragogiczny”, s. 208–211.
- Kujawska A. (2001), *Edukacja ekologiczna w Kaszubskim Uniwersytecie Ludowym w Starbieniu – sprawozdanie z wyjazdu studyjnego studentów UMK (31.05–2.06.2001)*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 8, s. 236–238.
- Kwiatkowska A. (1997/1998), *Podróż studyjna studentów specjalizacji edukacji ustawicznej UMK*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 4-5, s. 288–290.
- Maliszewski T. (2000), *Zaproszenie do KUL: Zimowe warsztaty andragogiczne – Starbienio 2001*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 7, s. 318–320.

- Maliszewski T. (2011), *Karta z dziejów międzynarodowej idei oświatowej: uniwersytet ludowy jako miejsce edukacji kulturalnej w regionie*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 18, s. 217–225.
- Maliszewski T. (2021a), *Kierunki przemian ruchu polskich uniwersytetów ludowych po 1989 roku*, [w:] T. Maliszewski (red.), *Współczesne polskie uniwersytety ludowe w perspektywie organizacyjno-metodycznej*, Adamów–Grzybów–Mierzyn–Radawnica–Wieżyca–Wola Sękowa, s. 183–196.
- Maliszewski T. (2021b), *Uniwersytety ludowe w polskiej myśli i praktyce pedagogicznej do końca II wojny światowej. Wybrane problemy*, Gdynia.
- Narodowy Instytut Wolności (2022), *Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych*, <https://niw.gov.pl/nasze-programy/uniwersytety-ludowe/>.
- OSUL (2022), *Ogólnopolska Sieć Uniwersytetów Ludowych (strona domowa)*, <https://osul.pl>.
- Pilch T. (2007), *Uniwersytet ludowy*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XX wieku*, t. 6, Warszawa, s. 1019–1032.
- Pólturzycki J. (1983), *Oświata dorosłych w Szwecji*, [w:] E.A. Wesołowska (red.), *Organizacja i treści kształcenia dorosłych w wybranych krajach*, Warszawa.
- Pólturzycki J. (1984), *Oświata dorosłych w Szwecji*, cz. 1, „Oświata Dorosłych”, nr 1, *Oświata dorosłych w Szwecji*, cz. 2, „Oświata Dorosłych”, nr 2.
- Pólturzycki J. (1998), *Uniwersytety ludowe i powszechne*, [w:] J. Pólturzycki, *Edukacja dorosłych za granicą*, Toruń, s. 277–300.
- Pólturzycki J. (1999), *Formalna edukacja dorosłych a uniwersytety ludowe*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 6, s. 166–173.
- Pólturzycki J. (2009), *Edukacja w Szwecji*, Radom 2009.
- Pólturzycki J. (2010), *Przemiany uniwersytetu ludowego w dobie edukacji ustawicznej*, [w:] E. Sapia-Drewniak, J. Janik-Komar (red.), *Uniwersytety ludowe i inne formy oświaty dorosłych*, Opole, s. 23–42.
- Rosalska M. (2010), *Ksiądz kanonik Alojzy Antoni Świącchochowski (1933–2010)*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 17, s. 296–298.
- Skalska W., Kamper M. (2001), *„Kto ochroni twórczość ludową” – czyli Zimowe Warsztaty Andragogiczne, Starbienio, 11–17.02.2001*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 8, s. 233–235.
- Solarczyk H. (1997/1998), *XX Sesja TUL. Człowiek dorosły na tle jego obszarów aktywności życiowej*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 4–5, s. 244–247.
- Solarczyk H. (1999), *Kilka postulatów na kanwie starbienińskich obrad*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 6, s. 205.
- Szymkiewicz B., Szymkiewicz M. (2005), *Sprawozdanie z kursu moderacji w Kaszubskim Uniwersytecie Ludowym w Starbieniu*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 12, s. 185–189.
- Turos L. (1994), *Działalność Niedzielnego Uniwersytetu Ludowego w Stredyni*, „Rocznik Andragogiczny”, t. 1, s. 178–180.